

ТАРИХ ДАРСЛАРИНИ ЗАМОНАВИЙ ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА ТАШКИЛ ЭТИШ УСУЛЛАРИ ҲАҚИДА

Маматова Мафтуна Артиқбой кизи ЖДПИ “Ижтимоий-гуманитар фанларни ўқитиш
методикаси” йўналиши магистранти

ABOUT METHODS OF ORGANIZING HISTORY LESSONS ON THE BASIS OF MODERN INNOVATIVE TECHNOLOGIES

Mamatova Maftuna Master's degree in
"Methods of teaching social
sciences and humanities" JDPI

Ҳар бир мамлакатнинг иқтисодий қудрати, ижтимоий-маънавий ҳаёт даражасининг юксалиши, таълим тизимининг рақобатбардошлиги, илм-фан тараққиёти билан белгиланади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича “Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида” ги фармони асосида таълим соҳасини тубдан такомиллаштириш, таълим сифатини ошириш, интеллектуал салоҳиятли, жисмоний баркамол авлодни шакллантириш, аниқ фанларни чуқурлаштириб ўқитиш ва иқтисодиётнинг турли соҳалари учун малакали кадрлар тайёрлаш устувор вазифалар сифатида қайд этилди [1].

Маълумки, шахс жамиятда ўз ўрни ва вазифаларини тушуниб олишда, ҳаётини мўлжалларини ўзининг мақсади ва эҳтиёжларига, имкониятларига мос тарзда тўғри белгилашида ижтимоий фанлар, хусусан тарих фани муҳим ўрин тутди. Халқимизнинг инсоният цивилизациясига қўшган муносиб ҳиссасига, жаҳон халқлари орасида тутган ўрнига баҳо беришда, уни бой ҳаётини ва тарихий тажрибаларидан фойдаланишда, олийжаноб фазилатлари ва анъаналарини ўрганиш ҳамда бойитишда Ўзбекистон тарихи фани беқийс катта аҳамиятга эга [3].

Шунинг учун ҳам тарихга фақат фан сифатидагина қараш уни бор бўйича, чуқур англаш имконини бермайди. Тарих бу – дунёқараш дегани, тарих бу – маънавият, тарих – халқ хотираси, тарих миллатнинг, халқнинг таржимаи ҳоли, тарих – инсоният босиб ўтган узоқ ва машаққатли йўлдир. Тарих ўзликни англашнинг, маънавиятни юксалтиришнинг энг самарали ва таъсирчан воситасидир.

Мамлакатимиз мустақил тараққиёт йўлига қадам қўйгач, янги давр кишисини камол топтиришда, унда янгича дунёқарашни шакллантиришда тарихга жиддий эътибор қаратилмоқда. Зеро, тарих қадриятларни қайта тиклаш ва ривожлантиришда, миллий ўзликни англаш ва янги жамият қуришда маърифат қуроли, маънавий-мафкуравий маёқ сифатида хизмат қилади.

Иморатни, у хоҳ катта бўлсин, хоҳ кичик, пойдеворсиз қуриб бўлмаганидек, тарихни ҳам манбаларсиз яратиб бўлмайди. Айниқса узоқ ўтмиш ҳақида ёзиш қийин. Сабаби шуки, орада жуда катта вақт ўтган. Бу-биринчидан. Иккинчидан, ўша ўтмиш ҳақида жуда кам маълумот сақланган. Археолог олимларимиз узоқ ўтмишдан қолган осору атиқаларни тадқиқ этишда кейинги 30 йил ичида озми-кўпми муваффақиятларни қўлга киритдилар. Лекин, барибир Ўзбекистон худуди хали етарли даражада ўрганилди, деб айта олмаимиз [4].

Буюк аждодларимизнинг ҳаёти ва ижтимоий фаолиятдан сўзлаб бериш мумкин бўлган жуда кўп моддий ёдгорликларнинг катта қисми ҳамон она замин қаърида ястаниб ётибди. Маънавий бойликларимиз, яъни ота-боболарнинг ақл-заковати билан битилган қўлёзма асарлар ҳад-ҳисобсиз бўлган. Лекин уларнинг катта қисмини уруш-талашлар, 20-30 йиллари амалга оширилган “маданий инқилоб” ва 30-50 йиллар ичида бўлган қатағонлар олиб кетди. Сара китобларимиз Россия ва бошқа хорижий мамлакатларга ташиб кетилди.

Миллий мустақиллигимиз қўлга киритилиши туфайли бой ва қўхна тарихимизни тиклаб олиш имкониятига эга бўлди. Машҳур академик олимимиз Б.Аҳмедовнинг қайд этишича, “...Лекин бой

бериб қўйилган 130 йилнинг ўрнини тўлдириш осон бўлмаса керак. Бунинг учун олимларимиз, қўйингки, барча зиёлилар бир бўлиб кўп меҳнат қилишимизга тўғри келади” [4].

Маълумки, тарихий асарларнинг катта қисмини ёзма манбалар ташкил қилади. Тарихий ёзма манбаларни ўрганишда холислик, илмийлик, қиёсий таҳлил, бирламчи манбанинг устуворлиги, комплекс ёндашув каби принципларга амал қилиш талаб этилади [5].

Чунончи, Ватанимизда истиқлол шарофати билан Амир Темур ҳаёти ва фаолиятига оид асл манбалар кенг истеъмолга киритилди. Ҳозирги даврда олимлар чиндан содир бўлган ҳақиқатларни билишга кўпроқ эҳтиёж сезадилар. Бу эҳтиёжни қондириш учун барча тарихий воқеаларни илмий жиҳатдан асослаб бериш, қайси тарихий факт, қайси манбанинг нечанчи саҳифасидан олинганлигига аниқ кўрсатиш, айна вақтда уларни кўпчилик яхши тушунадиган жонли сўз ёрдамида таҳлил ва талқин этиб, қизиқарли шаклда китобхон дилига етказиб бериш мақсадга мувофиқдир [6].

Аввало, манбалардан фойдаланганда уларни бирламчи (асл) ва иккиламчи (ёрдамчи) га ажратиб олиш керак. Яъни, манбаларнинг ишончлилиги ва холислигига кўра биринчи даражалисини иккинчи даражалисидан, асл бирламчи манбани иккиламчи манбадан, асосийсини ёрдамчисидан фарқлаш зарур. Шунингдек, манба ким томонидан битилгани, қайси манфаат позициясидан туриб баён қилингани муҳим аҳамиятга эга.

Масалан, Амир Темур ҳақида бирламчи ва асосий манбалар сифатида “Темур тузуклари”, Низомиддин Шомийнинг “Зафарнома”си, Ибн Арабшоҳнинг “Амир Темур тарихи”ни келтиришимиз мумкин. Иккиламчи манбаларга эса Салоҳиддин Тошкандийнинг “Темурнома” асари, рус зобити М.Иванининг “Икки буюк саркарда: Чингизхон ва Амир Темур” асарини мисол қилиш мумкин. Лекин бирламчи манбалар ҳам воқеа-ҳодисаларга ёки тарихий шахсларга холис баҳо бера олмайди. Масалан, Муқанна кўзғолони бўйича бирламчи манбалардан бўлган Наршахийнинг “Тарихи Бухоро” асарида оқ кийимлилар ва Хошим ибн Ҳақимга салбий позициядан туриб баҳо берилган. Ёки тарихчи Муҳаммад Солиҳнинг “Шайбонийнома” дostonида Муҳаммад Шайбонийхон “Имом аз-замон” деб улуғланиб, Заҳириддин Муҳаммад Бобур қораланади [5]. Тарихда бундай мисолларга кўп рўпара бўламан ва уларни кўплаб келтиришимиз мумкин.

Шундай қилиб, тарихий манбаларни фаннинг ўзига мос “ўқ илдизи”, яъни ўзаги дейиш мумкин. Талабалар (ўқувчилар)ни тарих фани билан тарбиялашда, уларда тарихий хотира ва тарихий тафаккурни шакллантиришда манбаларнинг аҳамияти ва роли беқиёс. Шунинг учун ҳам улар миллат ва халқнинг маънавий-маданий мероси, бебаҳо маданий-тарихий бойлиги ҳисобланиб, махсус ҳужжатхона (архив)ларда, кутубхона ва музейларда ҳамда оилавий архивларда жуда авайлаб, эҳтиёткорлик билан сақланмоқда [8].

Ўқитувчининг инновацион фаолияти-янгиликларни таҳлил қилиш ва баҳолаш, келгусидаги фаолиятининг аниқ мақсадини шакллантириш, уни амалга ошириш ва тўғрилаш имкониятларидир. Бунда ижтимоий-гуманитар фанлар тараққиётининг ўзига хос хусусиятлари ва уларни ўқитишнинг муҳтим аҳамият касб этиши ҳамда устувор йўналишларини очиб бериш, фанларни ўқитишдаги инновациялар ва илғор хорижий тажрибаларни қиёсий таҳлил этган ҳолда иш олиб бориш талаб этилади.

Дарҳақиқат, таълим тизимида содир бўлаётган шиддатли ўзгаришлар биз ўқитувчи-педагоглардан талабалар онгида бугунги давр ўзгаришларига ҳамоҳанг равишда таълимга инновацион ўқитиш технологияларини самарали татбиқ этишни ва унинг янгича моделларини шакллантиришни такозо этмоқда. Бунда турли дидактик воситалардан ўз ўрнида фойдаланиш муҳим аҳамият касб этади.

Шундай экан, бундан буён ҳам тарихимизни, тарихий-маънавий меросимизни ўрганишнинг аҳамияти ортиб бораверади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2017 йил 24 майдаги “Қадимий ёзма манбаларни сақлаш, тадқиқ ва тарғиб қилиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги қарориди “Бой тарихий, илмий, маънавий-интеллектуал меросимизни сақлаш, илмий таҳлил қилиш, унинг мазмун-моҳияти ва аҳамияти ҳақида соҳа мутахассисларига, тегишли таълим йўналишларида таҳсил олаётган ўқувчи ва талабаларга батафсил маълумотлар бериб бориш, буюк аллома ва мутафаккирларимиз асарларини дунё

ҳамжамияти ўртасида кенг тарғиб этиш, замонавий илм-фан, маънавият ва амалиёт ривожига ундан самарали фойдаланиш ва келгуси авлодларга етказиш” вазифалари қўйилган [2].

Мухтасар қилиб айтганда, айнан тарихий манба ва ёдгорликлар орқалигина тарихни ёритиш – тарихий маълумотларни, далилларни олиш, уларни қиёсий солиштириш ва тарихий умумлаштириш, бўлиб ўтган тарихий-маданий жараёнлар ҳамда воқеа-ҳодисаларнинг сабаблари ва оқибатларини, мазмун-моҳиятини таҳлил қилиш, таҳлиллар асосида эса илмий асосланган хулосалар бериш имкониятлари кенгайди. Одийроқ қилиб айтганда, муҳим манбалар ва уларни умумлаштирмасдан туриб, ҳаққоний тарихни яратиш мумкин эмас.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича “Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли Фармони. “Халқ сўзи” газетаси, 2017 йил, 8 феврал.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 24 майдаги “Қадимий ёзма манбаларни сақлаш, тадқиқ ва тарғиб қилиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги қарори. “Маърифат” газетаси, 2017 йил 27 май, 42-сон.
3. Ўзбекистон тарихини ўқитиш ва ўрганишнинг ягона концепцияси. Т., 1996.
4. Б.Аҳмедов. Тарихдан сабоқлар. Т.: Ўқитувчи, 1994.
5. “Халқ таълими” журнали. 2017 йил №5-сон.
6. П.Қодиров. Амир Темур сиймоси. Т.: Ўзбекистон, 2007.
7. Б.Ж.Эшов, А.А.Одилов. Ўзбекистон тарихи. II-жилд. Т.: Янги аср авлоди. 2014.
8. Nabiyev, M. (2020). O‘zbekistonda demokratik jamiyat rivojida ijtimoiy-ma’naviy qadriyatlarining ahamiyati. *Архив Научных Публикаций JSPI*.
9. Nabiyev, M. (2020). Demokratik jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy qadriyatlarining modernizatsiyalash jarayonlari. *Архив Научных Публикаций JSPI*.
10. Nabiyev, M. (2020). Globallashuv sharoitida ijtimoiy-ma’naviy qa